

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Гаман М.В.,

*докторант Національної академії
державного управління при
Президентіві України, кандидат
економічних наук, доцент*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ І СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ІННОВАЦІЙ

Необхідність регулювання і стимулювання розвитку ринку інновацій, з одного боку, пов'язана зі зростаючим значенням інновацій для стабілізації соціально-економічного розвитку суспільства і зміцнення національної безпеки, з іншого - зумовлена обмеженістю ринкових механізмів одержання і впровадження науково-технічних результатів. Крім цього, необхідність стимулювання ринку нововведень в умовах розвитку ринкових відносин в Україні породжена економічним зростанням.

Важливість державного регулювання ринкових відносин в інноваційних процесах викликана в першу чергу їх зростаючим значенням для економіки зокрема і суспільства в цілому. Сучасне економічне зростання базується на домінуванні інтенсивних факторів при їх поєднанні з екстенсивними. Під екстенсивними факторами розуміється приріст маси використовуваних у виробництві економічних ресурсів; під інтенсивними – підвищення якості застосовуваних ресурсів та інтенсивності їх використання. У сучасну епоху можливості збільшення випуску продукції й послуг за рахунок більшої зайнятості працездатного населення і залучення в економічний обіг нових природних ресурсів стають усе обмеженішими. Вирішальне значення для економічної динаміки мають інтенсивні фактори. Своєю чергою підвищення кваліфікації кадрів і продуктивності праці, характеристик матеріалів і устаткування, їхньої віддачі визначають досягнення науки і техніки, тобто використання нововведень. Усе це дає змогу говорити не просто про інтенсивний тип економічного зростання, а про інноваційний тип зростання і неможливості екстенсивного розвитку. Внесок науково-технічного прогресу в приріст валового внутрішнього продукту найбільш розвинутих країн становить, за різними оцінками, від 75% до 100 %. Таким чином, першим аспектом загальнодержавного значення інновацій є їх вирішальний вплив на макроекономічні показники.

Під впливом інноваційних процесів змінюється і структура економіки, збільшується частка наукомісткого виробництва і сфери ділових послуг та зменшується - сільського господарства і добувної промисловості. За рахунок підвищення ефективності використання ресурсів частина їх вивільняється і перерозподіляється в інші сфери діяльності. Інновації є безпосередньою причиною виникнення одних виробництв і галузей, поступового відмирання і зникнення інших. Вплив на структуру суспільного виробництва - другий аспект загальнодержавного значення інноваційних процесів.

Інновації змінюють також економічну організацію суспільства. З'являються венчурні елементи в спектрі основних господарських структур, трансформуються зміст взаємозв'язків між ними, вертикальні взаємодії все більшою мірою доповнюються і замінюються

горизонтальними зв'язками. Відбуваються зрушення в структурі й реалізації різних форм власності, набувають домінування колективні акціонерні форми власності змішаного приватно-державного типу у вигляді транснаціональних корпорацій і фінансово-промислових груп. Розвиваються технології м'якого органічного управління замість механічних і маніпулятивних. Зазнає зміни і зміст власне державного регулювання економіки, відбувається перехід до домінування непрямих методів регулювання над прямими, розвивається макро- і мезоуправління середовищем, наприклад підприємницьким кліматом. Отже, істотний вплив на інституціональні економічні механізми - третій аспект загальнодержавного значення інновацій.

Інтенсивність інноваційних процесів у сучасному світі значно загострила екологічні проблеми. Антропогенне навантаження на навколишнє середовище за низкою напрямів наближається до критичної межі, за якою неминуче порушення нормального кругообігу речовин у природі. З іншого боку, тільки на інноваційному шляху можлива гармонізація відносин між людиною і природою. Науково-технічні досягнення дають змогу зменшити використання невідновних ресурсів і шкідливі викиди шляхом раціоналізації структури виробництва і споживання, а також поширення рециклічних технологій. Отже, вплив інновацій на навколишнє середовище - шостий аспект значення інноваційних процесів.

На сьогодні здатність до інновацій стала однією з найважливіших детермінант безпеки держави. Це положення має як зовнішню, так і внутрішню складову. Стосовно міжнародного боку мова тут про забезпечення науково-технологічної безпеки, тобто наявності в країні досить потужного науково-інноваційного потенціалу, що дає змогу протистояти будь-якому диктату ззовні, пов'язаному з обмеженням доступу до передових технологій, розривом основних сформованих технологічних ланцюгів. Особливо велике значення розвитку науково-інноваційного потенціалу для зміцнення обороноздатності країни. Водночас інтернаціоналізація науково-технічних та інноваційних процесів зменшує загрозу конфліктів унаслідок зміцнення технологічної взаємозалежності країн. Внутрішній бік питання пов'язаний зі створенням, поширенням, упровадженням і використанням нововведень, що дають змогу запобігти катастрофам, стихійним лихам, терористичним актам, іншим протиправним діям, а також звести до мінімуму їхні негативні наслідки. При цьому з'являється можливість протидіяти використанню науково-технічних досягнень в антигромадських цілях. Взаємозв'язок рівнів науково-інноваційного потенціалу і національної безпеки - дев'ятий аспект загальнодержавного значення інновацій.

Приватний сектор не в змозі взяти на себе функцію фінансування науки в повному обсязі через одну просту об'єктивну причину - це призвело б до зростання витрат виробництва, а значить, до зменшення прибутку. Зниження ефективності неминуче позначилося б на конкурентоспроможності. У гіршому становищі виявилася б та фірма, на яку припадає більше витрат на чисту (тобто не пов'язану з одержанням конкретних практичних результатів) науку. Загроза бути витісненою з ринку змусила б її знизити собівартість продукції за рахунок скорочення невиробничих витрат, насамперед, це торкнулося б витрат на НДДКР. Але, як уже не раз підкреслювалося, в сучасних умовах саме наукові знання є одним з найважливіших факторів успішного економічного розвитку.

Вихід з цього замкнутого кола полягає в тому, що частину безпосередніх витрат на науку бере на себе держава. Вона, як правило, фінансує не тільки фундаментальні дослідження, а й ті НДДКР, результати яких через різні причини не можуть найближчим часом широко застосуватися в комерційному секторі. Наприклад, дорогі космічні дослідження і розробки чи НДДКР у військовій галузі.

Інший комплекс причин необхідності регулювання інновацій і підприємництва в цій сфері пов'язаний з обмеженістю ринкових механізмів у галузі одержання і впровадження науково-технічних результатів. З одного боку, на сьогодні інновації стають основним засобом збільшення прибутку і джерелом надприбутку суб'єктів господарювання за рахунок кращого задоволення ринкового попиту, зниження виробничих витрат порівняно з конкурентами; з іншого – в умовах ринкових механізмів одержання науково-технічних результатів було б істотно утруднено, багато нововведень не можливо було б упровадити в господарську практику.

Діяльність великих корпорацій значною мірою модифікує механізми досконалої конкуренції і дає змогу частково інтегрувати науково-інноваційні процеси в загальний відтворювальний цикл. Однак на кінець ХХ століття сформовані в більшості галузей провідних країн механізми олігополістичної конкуренції не здатні забезпечити повне використання інноваційного потенціалу сучасних досягнень науки і техніки. Обмеженість ринкових механізмів як середовища продукування й поширення інновацій можна простежити за рядом напрямів.

По-перше, окремим суб'єктам господарювання неможливо сконцентрувати засоби, необхідні для здійснення масштабних інновацій. Удосконалення процесів наукового пізнання робить НДДКР усе дорожчими. Нових наукових результатів досягають висококваліфіковані, а отже, високооплачувані кадри, при цьому випереджальними темпами зростає фондоозброєність наукової праці. Розвиток науки все більше набуває міждисциплінарного характеру. Кооперація представників різних галузей науки і техніки також вимагає додаткових витрат, ще більших витрат вимагає реалізація нововведень. Як правило, це значні капітальні вкладення, пов'язані з технічним переоснащенням виробництва, витрати на пошук і придбання науково-технічної інформації, прогнозування кон'юнктури, навчання персоналу, організаційні заходи, а часто і на модифікацію сформованих взаємозв'язків з постачальниками ресурсів і споживачами продукції й послуг. Певних витрат вимагають експертиза, патентування, сертифікація нової продукції.

По-друге, багато інновацій можуть виявитися економічно ефективними лише в масштабах упровадження, що перевершують певний, критичний мінімум, і наявності досить місткого ринку. Оскільки абсолютні масштаби витрат на НДДКР і впровадження інновацій зростають, збільшується і частка постійних витрат у виробничих витратах. Для окремого суб'єкта господарювання, що має обмежену виробничу базу і лімітований ринок збуту продукції, інноваційні вкладення можуть виявитися недостатньо прибутковими, тому що він не зможе реалізувати значну економію в масштабах виробництва. Особливо характерна така ситуація для галузей з низькою швидкістю обороту капіталу.

По-третє, ізольоване здійснення інновацій призводить до істотних втрат як для окремих фірм, так і для економіки в цілому. Зі збільшенням науково-інноваційних витрат не виправдане дублювання витрат на НДДКР і інновації найчастіше стає недозвільною розкішшю для цивілізованого суспільства. Крім того, гіпертрофована самостійність суб'єктів господарювання у реалізації інноваційних процесів може призвести до несумісності різних ланок технологічних цілей, що в сучасних умовах також сполучено з великими економічними втратами.

По-четверте, існують інноваційні проекти, що взагалі не можуть здійснюватися на комерційній основі, зокрема фундаментальні наукові дослідження, результати яких, як правило, не можуть бути комерціалізовані. Однак у кінцевому підсумку більшість інновацій пов'язана з успіхами фундаментальної науки. Сюди ж належать інновації в галузях і видах

діяльності, повністю чи переважно спрямованих на задоволення потреб суспільства в цілому (оборона, охорона правопорядку, екологія тощо), а також інших галузей зокрема, що фінансуються за рахунок Державного бюджету (охорона здоров'я, освіта тощо). Витрати на ці складові інноваційних процесів неминуче лягають на плечі всього суспільства. Наукова діяльність традиційно вважається сферою активної державної політики. Справа в тому, що наукові ідеї не можуть бути безпосередньо використані в господарській діяльності, метою якої є одержання прибутку. Тому організації дуже неохоче погоджуються на пряме фінансування досліджень, хоча відчують потребу в їхніх результатах. У сучасних умовах держава багато в чому перебирає на себе функцію забезпечення бізнесу одним з найважливіших ресурсів інноваційного процесу - науковими знаннями та ідеями.

По-п'яте, інноваційні проекти в більшості випадків характеризуються значним ступенем невизначеності результату і тривалістю лага одержання віддачі. Вкладаючи засоби в інновації, підприємець чи фірма піддають себе значному інноваційному ризику, що складається з декількох елементів. Технологічний ризик пов'язаний з можливою невдачею проекту з технічного боку; господарський ризик - з можливістю перевищення обсягу необхідних ресурсів над наявною в розпорядженні суб'єкта; комерційний ризик - з невизначеністю кон'юнктури ринку; динамічний ризик - з можливістю значної зміни загальнооекономічного середовища за час реалізації проекту. Потрібні певні зовнішні стимули або гарантії повного чи часткового відшкодування втрат у разі невдачі, щоб підприємець віддав перевагу інноваційному проекту альтернативним, менш ризикованим способам вкладення капіталу.

По-шосте, економічний ефект інновацій виявляється в різних видах і в багатьох сферах. Сполучені інноваційні ефекти найчастіше перевищують розмір прибутку, розрахований на етапі ініціювання проекту. Можливості комерціалізації інновацій можуть розширюватися, наприклад, за рахунок охоплення додаткових сегментів ринку, використання інноваційних технологій в інших галузях, розробки інноваційних проектів в інших галузях із застосуванням елементів первинної розробки, стимулювання інновацій у постачальників і споживачів через технологічні ланцюги. На мікрорівні дуже складно заздалегідь оцінити повну ефективність проекту (з урахуванням як позитивних, так і негативних факторів) і прийняти обгрунтоване рішення про його реалізацію. Крім цього, значна частка сполучених інноваційних ефектів реалізується поза сферою доповнення засобів первісного інвестора.

По-сьоме, існує прагнення до стабільного одержання надприбутку за рахунок монопольного володіння науково-технічними досягненнями.

По-восьме, висока вартість нових видів продукції і послуг часто роблять їх недоступними для масового споживача, це безпосередньо пов'язано з високими витратами на початкових етапах інноваційного циклу, на стадії освоєння нововведень. Відсутність зовнішнього "підкачування" платоспроможного попиту може спотворити реальну потребу і загальмувати поширення інновацій, що мають важливе значення для економіки в цілому.

Ці загальні обмеження ринкового механізму можна доповнити специфічними українськими рисами, що також визначають необхідність стимулювання нововведень державою: слаборозвинений ринок капіталу, пасивність приватного сектора стосовно інвестування інновацій, низький попит на наукомістку технологічну продукцію, дефіцит реальних інвестицій у фінансуванні нововведень, капіталомісткий характер більшості необхідних для виробничої модернізації високих технологій при недостатній потужності нагромадження приватних капіталів, зв'язок технологічного старіння і деградації з депресією виробництва й інфляцією витрат у процесі розвитку стагфляції, а також вимоги технологічної

конкурентоспроможності виробництв із боку міжнародних ринків. Без достатньої фінансової підтримки інноваційно-технологічного розвитку основних виробництв в умовах загостреної міжнародної конкуренції можна втратити науково-технічну, технологічну, економічну і політичну складову загальної національної безпеки і незалежності нашої країни. Тому в цих умовах, коли ринок і нагромадження приватного капіталу є слаборозвиненими, державне ефективне стимулювання природно виходить на перший план. Так, державні інвестиції мають компенсувати брак приватних інвестицій у фінансовому забезпеченні модернізації вітчизняного виробництва і розвитку вітчизняної науки.

В остаточному підсумку саму специфіку державного стимулювання повинна визначати особливість різних стадій інноваційного процесу. Для цього в самому інноваційному процесі необхідно виділяти особливі види наукової діяльності, що відповідно до завдань, цілей, об'єктів і результатів, основних елементів структури (організація, терміни, способи визначення витрат) діляться на фундаментальні дослідження, прикладні дослідження I дослідно-конструкторські розробки. Від того, яка частина інноваційного процесу в промисловому підприємстві чи науково-дослідній організації потрапляє в той чи Інший вид досліджень або розробок, мають залежати розміри державних субсидій і дотацій, види й розміри пільг з оподаткування.

Усі ці три основні види інноваційної діяльності є особливими об'єктами економічного стимулювання. Для того, щоб економічне стимулювання було ефективним, воно має враховувати їхню специфіку. Максимально пільговий режим за допомогою засобів державного регулювання повинен поширюватися, в першу чергу, на фундаментальні дослідження, тому що вони передбачають великі капіталовкладення, довгостроковий характер розробок, повільну окупність, високу ризикованість при здійсненні таких витрат і не залучають приватний бізнес. Результати таких досліджень, як правило, придатні лише для дослідницьких цілей і публікацій і не мають комерційного значення. Приватний сектор активно може брати участь у витратах на науково-технічні нововведення тільки тоді, коли вони в порівняно короткий термін і з більшим ступенем упевненості даватимуть високі прибутки. Однак фундаментальні дослідження є першоджерелом будь-якого інноваційного процесу і визначають у перспективі розвиток продуктивних сил і ринків. Інфраструктури й умови життя людей, тому в державній інноваційній політиці науково-технічного розвитку цій стадії надається винятково важливе значення.

Основним джерелом фінансування фундаментальних досліджень має бути безпосередньо сама держава, і її витрати на цей вид робіт повинні постійно збільшуватися, адже проведення таких досліджень не може становити практичного інтересу для комерсанта за самою суттю характеристики цього виду інноваційної діяльності. Припинення державного стимулювання і фінансування цих досліджень через неотримання позитивного результату в заздалегідь оговорений термін може зупинити поступальний розвиток не тільки наукового знання, технічного прогресу в багатьох галузях виробництва, а й увесь інноваційний розвиток економіки. Таке припинення чи різке скорочення обсягів фінансування фундаментальних досліджень часто призводить до втрати кваліфікації фахівців, розпаду передових наукових шкіл, еміграції дослідників.

Необхідність стабільної державної підтримки розвитку цієї сфери досліджень визначає її тісний зв'язок із загальною і фаховою освітою. Рівень та якість освіти прямо залежать від того, в якому стані в кожній конкретній країні знаходиться сфера фундаментальних досліджень. Тому не випадково в усіх розвинутих закордонних країнах державне стимулювання таких досліджень розглядається як складова частина витрат на утворення, а

сама ця сфера - неринковий сектор економіки з домінуванням державної форми власності.

Тільки держава може в перехідний період до ринкової економіки забезпечити необхідний рівень фінансування і збереження накопиченого науково-технічного потенціалу. Вона ж має подбати про стимули для приватних підприємств, що здійснюють власні чи фінансують замовлені дослідження і розробки в науково-дослідних інститутах.

Разом з тим держава не повинна перешкоджати приватизації науково-прикладних організацій, здатних самостійно існувати в умовах ринку. Зважений підхід у цій сфері має бути оснований на сприянні передачі нових перспективних ідей і розробок зі сфери НДДКР у промисловість, забезпеченні комерційного фінансування стратегічно важливих національних інноваційних проектів при одночасному урядовому захисті інтелектуальної власності й інноваційного потенціалу приватизованих організацій-учасників проектів від захоплення одним інвестором, особливо іноземним.

Друга важлива форма обмеження державного регулювання, про яку варто сказати особливо, податкова політика країни. Практично будь-яка держава має потребу в поповненні свого бюджету і прагне в межах наявних можливостей до збільшення витрат на соціальні потреби. Однак у ринковій економіці держава повинна враховувати і зворотню сторону медалі. Надмірне збільшення податків позбавляє людей стимулу більше працювати і чесно декларувати свої доходи. У результаті підвищення ставки податку вище за визначений рівень зумовлює не збільшення, а навпаки, зниження надходження податків у бюджет держави.

Нарешті, третя важлива форма обмеження державного втручання містить у собі різноманітні заходи селективної підтримки приватного сектора інноваційної діяльності, коли держава на основі вибіркової спрямованості впливає на певні сектори і регіони науково-технічного розвитку, для одних використовуючи ринковий підхід (держава підтримує внутрішню і зовнішню

інноваційну безпеку держави і здійснює правове забезпечення виконання у приватних інноваційних контрактів), для других - регульований ринковий (держава підтримує ефективність ринкового механізму конкуренції, забезпечує захист споживачів інноваційної продукції), для третіх - соціально-ринковий (держава здійснює амортизацію соціальних несприятливих наслідків науково-технічного розвитку), для четвертих - координаційний ринковий (держава водночас забезпечує інноваційний тип економічного зростання і підвищення добробуту населення на основі координації дій уряду і частки сектора в галузі зайнятості, виробництва і прийняття інвестиційних рішень).

У кінцевому підсумку, концепція державного втручання в інноваційну діяльність має поєднувати всі ці підходи, де просто підтримуючи дію ринкових сил (на фінішних етапах інноваційного процесу), де здійснюючи «змащення коліс» (за рахунок створення сприятливого інноваційного підприємницького клімату на перспективних напрямках діяльності), де «заповнюючи пролом» (за тими самими напрямками, за якими орієнтація на кон'юнктурно-ринкові сили призводить до явних провалів), де проводячи пряме державне втручання (на стратегічно важливих напрямках некомерційного характеру, що визначають розвиток фундаментальної науки, національний престиж, військовий потенціал, безпеку і незалежність).

Дж. Стігліц виділяє чотири головні причини, що пояснюють систематичні провали спроб уряду досягти здійснення декларування цілей інноваційного розвитку й обмежити ефективність державного регулювання.

Перша причина - обмеженість наявної в розпорядженні уряду інформації і труднощі обліку всіх можливих наслідків прийнятих на державному рівні рішень.

Друга причина - обмежені можливості контролю за наслідками прийнятих рішень стосовно реакції приватного сектора.

Третя причина - обмежені можливості контролю за діями бюрократичного апарату, який здатний звести нанівець ефект від прийнятих рішень найрізноманітнішими способами, в тому числі шляхом розробки до них детальніших інструкцій і положень.

Четверта причина — обмеження, що накладаються політичними обставинами, у яких служіння суспільним інтересам підмінюється служінням спеціальним груповим інтересам.

Є й інші причини, що встановлюють межі можливого у сфері державного регулювання. Наприклад, провал широко розповсюдженої концепції «передачі технології» чи «комерціалізації», відповідно до якої розроблена при фінансовій підтримці держави в державних лабораторіях технологія може потім стати надбанням промисловості, зумовлюється тим, що для досягнення комерційного успіху недостатньо визначити загальну концепцію нововведення, створити працюючу технологію й одержати сприятливі результати економічного аналізу, необхідно знати, чи має нова продукція попит у споживача. Інакше зусилля розробників і фінансових засобів буде витрачено на створення технології, що не має ні найменшого шансу на комерційний успіх. При цьому уряд не є визначальним чинником ринку і, більше того, не здатний чуйно реагувати на зміну потреб ринку. Тому участь уряду у фінансуванні чи розробці технології промислового призначення видається мало виправданою. Усе може закінчитися тим, що уряд стане третьою стороною, яка має значно менше розробників.

Крім того, якщо держава розпочне підтримувати розвиток будь-якого напряму досліджень і розробок для промисловості, вона неминуче стикнеться з проблемою вибору одного чи декількох технічних рішень з безлічі можливих, пропонованих фахівцями. Навряд чи уряд справиться з цією проблемою краще, ніж промислові фірми, що безпосередньо пов'язані з цією галуззю виробництва і пильно стежать за коливаннями кон'юнктури. Але це стосується тільки галузей промисловості, не зв'язаних безпосередньо з замовленнями Міністерства оборони.

Головний висновок із усього цього полягає в тому, що уряд повинен здійснювати селективне втручання лише тоді, коли він є споживачем виробленої нової продукції (суспільних товарів). В іншому варто покластися на дію ринкових сил і обмежитися непрямими методами стимулювання. Дуже багато чого залежить від конкретних соціально-економічних умов. Відповідно можуть змінюватися і межі державного регулювання, в тому числі у сфері освоєння досягнень науково-технічного прогресу.

Роль державного стимулювання особливо має зростати в зв'язку з необхідністю подолання численних негативних соціально-економічних наслідків упровадження нових технологій, до яких зазвичай належать такі: підвищення рівня безробіття в тих галузях, де активно проводиться автоматизація і роботизація виробничих процесів; зміни вимог до рівня кваліфікації та підготовки кадрів, що виражається в збільшенні попиту на управлінські й технічні кадри і зниженні потреби в низькокваліфікованих робітниках та службовцях. Крім цього, на деяких виробництвах може відзначатися негативний характер широкого застосування нових верстатів з числовим програмним управлінням, роботів і мікропроцесорів: робітник усе більше підкоряється машині, посилюється Ізоляція працівників один від одного, при скороченні фізичних навантажень зростає нервово напруження, що призводить до збільшення кількості стресових ситуацій.

У кінцевому підсумку, регулювання і стимулювання розвитку ринку інновацій, з одного боку, пов'язано зі зростаючим значенням інновацій для стабілізації соціально-економічного

розвитку суспільства і зміцнення національної безпеки, з іншого - зумовлено обмеженістю ринкових механізмів у сфері одержання і впровадження науково-технічних результатів. Крім цього, необхідність стимулювання ринку нововведень в Україні породжена кризовими тенденціями в науці, виробництві й потребою подальшого економічного зростання.

Використана література:

1. Олабина Г. П., Понежда Г. В., Задорожний З. М. *Инновационная деятельность при переходе к рыночным отношениям.* - К.: УкрИНТЭИ, 1995.-228с.
2. Фирсов В.А. *Американская модель инновационной деятельности в малом бизнесе // США - экономика, политика, идеология.* -1994. - № 6 (294). - С.44-51.
3. Черваньов Д.М., Жилинська О.І. *Пріоритетні напрями розвитку науки і техніки в системі державного регулювання НТП в розвинутих країнах // Вісник КДУ ім. Т.Шевченка. Серія Економіка - Вип.37. —1996.*

*Стаття рекомендована до друку кафедрою менеджменту, фінансів та кредиту
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 3 від 10 грудня 2004 року)*

*Ярош Ч.Я.,
докторант кафедри соціальної та
гуманітарної політики Національної
академії державного управління при
Президентові України, кандидат
медичних наук*

ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ДОСТУПНІСТЮ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Забезпечення доступності медичних послуг населенню належить до найбільш актуальних проблем системи охорони здоров'я будь-якої країни. На доступність здійснює вплив комплекс соціальних, економічних, географічних та інших факторів, які зумовлюють нерівність можливостей різних суспільних груп населення щодо отримання медичних послуг.

У кожній країні є категорії людей, які з тих чи інших причин мають менший доступ до медичної допомоги. Грузева Т.С.¹ вважає, що зниження доступності медичної допомоги та ступеня задоволення нею характерне для малозабезпечених верств населення. Громадяни з низьким рівнем освіти, зайняті некваліфікованою роботою, рідше відвідують лікарів та отримують менший обсяг профілактичних медичних втручань, живуть і працюють в умовах обмежених можливостей особистої гігієни, зазнають труднощів у придбанні медикаментів.

¹ Грузева Т.С. Дослідження відмінностей у стані здоров'я населення залежно від рівня матеріального добробуту // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2003. - №4. – С. 20-24.